

MARIA KACZOROWSKA

**REKODYFIKACJA PRAWA CYWILNEGO W POLSCE
WOBEK ROZWOJU
EUROPEJSKIEGO PRAWA PRYWATNEGO**
ROZWAŻANIA NA TLE PROJEKTU KSIĘGI I KODEKSU CYWILNEGO

I. WPROWADZENIE

Obecny kształt regulacji obowiązującego w Polsce Kodeksu cywilnego z 1964 r. jest efektem licznych nowelizacji. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, ich specyfika wyrażała się w stopniowym wprowadzaniu zmian o fragmentarycznym charakterze, które ograniczały się do wybranych instytucji prawnych unormowanych w różnych częściach Kodeksu (proces ten obrazuje używane w piśmiennictwie określenie „metoda kropelkowa”)¹. Szczególnie doniosłą rangę nadaje się nowelizacjom Kodeksu związanym z przemianami ustrojowymi na przełomie lat 80. i 90. XX w., a także z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Głównym celem tych zmian było dostosowanie regulacji kodeksowej do nowych uwarunkowań systemu gospodarki wolnorynkowej, a ponadto do Konstytucji RP z 1997 r. oraz do prawa wspólnotowego².

Zgodnie z dominującym stanowiskiem prezentowanym w środowisku doktryny, dotychczasowa „modernizacja” k.c. została przeprowadzona w niewystarczającym stopniu, co wiąże się z koniecznością gruntownej reformy polskiego prawa cywilnego³. Wskazuje się, że potrzebę wprowadzenia tego typu zmian w prawie cywilnym determinują współczesne wymogi obrotu gospodarczego, dynamiczny rozwój komunikacji elektronicznej, jak również dalsze pogłębienie procesów integracyjnych w ramach UE⁴. Idea rekodyfikacji, rozumianej bądź jako stworzenie projektu nowego Kodeksu cywilnego, bądź jako zasadnicza nowelizacja obowiązującego unormowania kodeksowego, stała się przedmiotem szerokiej dyskusji z udziałem przedstawicieli doktryny i praktyki⁵.

¹ Zob. Z. Radwański, *Główne założenia projektu Kodeksu cywilnego*, w: *Główne założenia projektu Kodeksu cywilnego. Konferencja – 29 marca 2007 r. – Pałac Staszica*, zebrała i opracowała M. Wróbel, dodatek do „Monitora Prawniczego” 2007, nr 14, s. 2; A. Redzik, P. Zdanikowski, *W sprawie przyszłości Kodeksu cywilnego*, „Palestra” 2007, z. 7-8, s. 93.

² Z. Radwański, op. cit., s. 2.

³ Por. A. Redzik, P. Zdanikowski, op. cit., s. 93.

⁴ Z. Radwański, op. cit., s. 2.

⁵ Przykładem jest konferencja naukowa „Główne założenia projektu Kodeksu cywilnego” zorganizowana przez Izbę Cywilną Sądu Najwyższego i Zespół Polskiego i Europejskiego Prawa Prywatnego Instytutu Nauk Prawnych PAN, która odbyła się w Warszawie 29 marca 2007 r.; zob. *Główne założenia projektu...*, passim.

Realizację zgłaszanych postulatów dotyczących reformy Kodeksu stanowią działania podejmowane przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego działającą przy Ministrze Sprawiedliwości. W 2006 r. została opublikowana *Zielona księga* prezentująca „optymalną wizję” Kodeksu cywilnego, będącą odzwierciedleniem dominujących poglądów członków Komisji⁶. Stworzenie tego typu dokumentu, w myśl założeń jego twórców, miało przyczynić się do zapoczątkowania powszechnej debaty poświęconej roli kodyfikacji cywilnej we współczesnym polskim systemie prawnym.

W październiku 2008 r. Komisja Kodyfikacyjna przedstawiła projekt Księgi I nowego Kodeksu cywilnego (Część ogólna)⁷. Przygotowane opracowanie realizuje w głównej mierze założenia przyjęte w *Zielonej księdze*, jakkolwiek niektóre zagadnienia zostały unormowane w sposób odmienny w porównaniu z wcześniejszymi planami.

W tym kontekście godny zaakcentowania jest fakt, że plany nowelizacji k.c. wpisują się w obserwowany w ostatnich latach w Europie nurt kodyfikacyjny, którego przejawem są prace nad przygotowaniem nowych kodeksów w niektórych państwach europejskich (Czechy, Słowacja i Węgry). Należy podkreślić, że punktem odniesienia dla ustawodawców jest obowiązujący od 1992 r. holenderski kodeks cywilny, uznawany za wzór nowoczesnego uregulowania kodeksowego. W trakcie prac nad *Zieloną księgą* Komisja Kodyfikacyjna podjęła współpracę m.in. z ekspertami holenderskimi z zakresu prawa cywilnego⁸.

Z drugiej strony, wbrew zaprezentowanym powyżej tendencjom, od dłuższego czasu w obrębie Unii Europejskiej propagowana jest idea unifikacji prawa prywatnego na poziomie europejskim⁹. Z inicjatywy instytucji wspólnotowych podjęto działania mające na celu stworzenie wspólnej regulacji z zakresu prawa cywilnego dla krajów członkowskich. Postulat unifikacji prawa prywatnego na poziomie europejskim sformułował Parlament Europejski w uchwałach z 1989 i 1994 r., następnie podstawę dla prac kodyfikacyjnych stworzyły dokumenty Komisji Europejskiej: z 2001 r. „Komunikat o europejskim prawie kontraktów” oraz z 2003 r. „Spójniejsze europejskie prawo umów. Plan działania” (*Action Plan*), a także stanowiący jego uzupełnienie opublikowany w 2004 r. dokument „Europejskie prawo kontraktów i rewizja *acquis*: droga naprzód” (*Way Forward*).

W efekcie prowadzonych prac powstał niewiążący zbiór „Zasad europejskiego prawa umów” (PECL – *Principles of European Contract Law*),

⁶ *Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2006 r.; zob. też *Działalność Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w kadencji 2002-2006*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2006, z. 4, s. 1093-1098; C. Żuławska, *Dwadzieścia pięć lat reformowania prawa cywilnego materialnego. Kronika – wspomnienia – refleksje*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, z. 2, s. 334-335.

⁷ Projekt Księgi I Kodeksu cywilnego z uzasadnieniem (dalej: Projekt) jest dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.ms.gov.pl/kkpc/kkpc.php>.

⁸ Por. np. projekt, s. 7-8; C. Żuławska, op. cit., s. 334.

⁹ Por. m.in. R. Mańko, *Europejski Kodeks cywilny – stan prac nad projektem i perspektywy dalszego rozwoju*, „Studia Iuridica”, t. XLIII, 2004, s. 141 i n.; idem, *Instytucje UE wobec idei europejskiego kodeksu cywilnego*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 2004, nr 2, s. 39 i n.; J. Rajska, *Kierunki rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, z. 1, s. 213 i n.; idem, *Nowy etap rozwoju europejskiego prawa prywatnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2006, z. 1, s. 111 i n.; idem, *Rozwój tendencji do europeizacji prawa prywatnego, w: Europeizacja prawa prywatnego*, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, t. II, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 263-271.

przygotowany przez Komisję Europejskiego Prawa Umów pod przewodnictwem O. Lando, złożoną z uczonych reprezentujących różne porządki prawne Europy. Zasady Lando miały stanowić podstawę do opracowania jednolitego europejskiego kodeksu cywilnego – „konstytucji stosunków majątkowych” wspólnej dla krajów UE. Przygotowanie projektu kodeksu powierzono Grupie Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego kierowanej przez C. von Bara¹⁰. W toku prac kodyfikacyjnych ostatecznie odstąpiono od planów wprowadzenia wspólnego aktu o charakterze wiążącym¹¹. Podejmowane aktualnie przez Grupę ds. EKC działania koncentrują się na wypracowaniu „Zasad europejskiego majątkowego prawa prywatnego” (*Principles of European Law – PEL*), obejmujących regulację podstawowych instytucji majątkowego prawa prywatnego¹². Równolegle Grupa von Bara uczestniczy (razem z Europejską Grupą Badawczą do spraw Istniejącego Wspólnotowego Prawa Prywatnego, zwaną Grupą *Acquis*) w pracach nad przygotowaniem „Wspólnej ramy odniesień” (*Common Frame of Reference – CFR*), przewidzianej w „Planie działania KE” z 2003 r. CFR ma pełnić rolę „skrzynki narzędzi” (*toolbox*), zawierającej podstawowe zasady prawa kontraktów i definicje najważniejszych pojęć oraz normy modelowe, które będą służyć doskonaleniu *acquis communautaire*, a ponadto wypracowaniu przyszłej modelowej regulacji dla państw Europy – „instrumentu opcjonalnego”¹³. Ostatnio został opublikowany projekt CFR (*Draft of a Common Frame of Reference – DCFR*), składający się z siedmiu ksiąg, których przedmiotem są: postanowienia ogólne, umowy i inne czynności prawne, zobowiązania, typy umów, prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia, odpowiedzialność za szkodę i bezpodstawne wzbogacenie¹⁴.

Znaczenie zarysowanej powyżej problematyki jest godne wyeksponowania w kontekście debaty nad przyszłym kształtem kodyfikacji cywilnej w Polsce. Poniżej przedstawiono niektóre postulaty wysuwane przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego w zakresie zmian w k.c., ujęte w projekcie Księgi I. Dalsza część niniejszego opracowania poświęcona jest analizie wpływu tworzonych w Europie jednolitych unormowań na kształtowanie nowego polskiego kodeksu oraz wzajemnej relacji europejskich zasad prawa prywatnego i regulacji krajowych z tego zakresu.

¹⁰ Por. C. von Bar, *Prace nad projektem Europejskiego Kodeksu Cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 10, s. 44 i n.; E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska, *Europejski kodeks cywilny (Analiza prac Grupy Studyjnej)*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 6, s. 28 i n.; R. Mańko, *Europejski Kodeks Cywilny*, s. 141 i n.; J. Rajski, *Stan prac nad Europejskim Kodeksem cywilnym*, w: *Główne założenia...*, s. 5.

¹¹ Warto zwrócić uwagę, że „Plan działania” przedstawiony przez Komisję Europejską w 2003 r. przewidywał nadanie przyszłej regulacji kodeksowej formy niewiążącego „opcjonalnego instrumentu” (*optional instrument*).

¹² Informacje dotyczące Grupy Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego oraz projekty poszczególnych części „Zasad” dostępne są na stronie internetowej: www.sgecc.net.

¹³ Zob. m.in. H. Beale, *The Nature and Purposes of the Common Frame of Reference*, „Juridica International” 14, 2008, s. 10-17; M. W. Hesselink, *CFR & Social Justice. A Short Study for the European Parliament on the Values Underlying the Draft Common Frame of Reference for European Private Law: What Role for Fairness and Social Justice?*, Sellier, European Law Publishers, Munich 2008, s. 5 i n.; J. Rajski, *Nowy etap rozwoju...*, s. 111-112; idem, *Rozwój tendencji do europeizacji...*, s. 266 i n.; F. Zoll, *Metoda Acquis-Group. Wkład w harmonizację prawa umów w Europie*, w: *Europeizacja prawa prywatnego*, t. II, s. 751-771.

¹⁴ Dokument jest dostępny na stronie internetowej: www.law-net.eu.

II. WYBRANE PROPOZYCJE ZMIAN W KODEKSIE CYWILNYM NA PODSTAWIE PROJEKTU KSIĘGI I

Podstawowym założeniem planowanej rekodyfikacji prawa cywilnego jest przywrócenie kodeksowi cywilnemu właściwej rangi w systemie prawa i wyeksponowanie jego doniosłego znaczenia jako fundamentalnego aktu prawnego w obrębie prawa prywatnego¹⁵. Na gruncie Konstytucji RP, pod względem formalnoprawnym kodeksowi cywilnemu nie przysługuje szczególnie status prawny na tle innych ustaw (polski system źródeł prawa nie obejmuje aktów w formie ustawy organicznej, pośredniej między Konstytucją a ustawą zwykłą)¹⁶. Niemniej, wskazuje się na kluczową rolę regulacji kodeksowej, normującej w sposób spójny i zupełny określoną sferę stosunków cywilnoprawnych. Dał temu wyraz Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 18 października 1994 r. (sygn. K 2/94, OTK 1992, cz. II, poz. 36)¹⁷.

Szczególne pozycja k.c. została wyeksponowana w art. 4 Projektu. Zgodnie z proponowanym art. 4 § 1, kodeks ma charakter powszechny (tj. obejmuje zakresem zastosowania całe prawo prywatne) i jest podstawową ustawą prawa prywatnego, o czym przesądzają dyrektywy interpretacyjne zawarte w art. 4 § 2 i 3. Pierwsza z nich nakazuje przy interpretacji przepisów ustaw pozakodeksowych preferować interpretację zgodną z kodeksem; druga stanowi ogólną regułę, w myśl której przepisy umieszczone w ustawach pozakodeksowych nie zmieniają znaczenia norm kodeksu¹⁸. Dzięki wprowadzeniu powyższych przepisów ogólnych możliwe będzie wyeliminowanie praktyki legislacyjnej polegającej na umieszczaniu w ustawach pozakodeksowych klauzuli o stosowaniu do nich przepisów k.c. Tego typu zastrzeżenie daje bowiem podstawy do błędnej interpretacji, że jego brak w ustawie wykluczałby zastosowanie norm kodeksu¹⁹.

W projektowanym art. 7 sformułowano domniemanie dobrej wiary, recypowane z obowiązującego Kodeksu (§ 1), a dodatkowo wprowadzono nowy przepis zawierający definicję złej wiary (§ 2), zgodnie z którą w złej wierze jest ten, kto wie lub przy dołożeniu należytej staranności powinien wiedzieć o okolicznościach, do których domniemanie się odnosi (ze względu na sprzężenie dobrej i złej wiary na zasadzie podziału dychotomicznego, na podstawie zacytowanej definicji złej wiary można ustalić treść pojęcia dobrej wiary). Powyższe ujęcie art. 7 ust. 2 Projektu oznacza odejście od dwojakiego rozumienia zwrotów „dobra wiara” i „zła wiara”, którym przypisywano dotychczas – z jednej strony – znaczenie subiektywne (odnoszące się do stanu wiedzy), z drugiej – znaczenie obiektywne (nawiązujące do reguł moralnych jako podstawy czyjegoś zachowania, analogicznie jak w przypadku klauzuli generalnej dobrych obyczajów)²⁰. Za zastosowaniem tego typu rozwiązania, zgodnie z założeniami twórców

¹⁵ Z. Radwański, *Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 1, s. 6.

¹⁶ Por. Z. Radwański, *Główne założenia...*, s. 2; A. Redzik, P. Zdanikowski, op. cit., s. 94.

¹⁷ Por. *Zielona księga...*, s. 20 i n.

¹⁸ Projekt, s. 13.

¹⁹ *Zielona księga...*, s. 20.

²⁰ Projekt, s. 15.

Projektu, przemawiają zasady prawidłowej legislacji wykluczające łączenie z tym samym zwrotem językowym różnych znaczeń. Na podkreślenie zasługują fakt, że również na gruncie holenderskiego kodeksu cywilnego pojęciu dobrej wiary nadano wyłącznie znaczenie subiektywne²¹.

Projekt Księgi I k.c. zakłada zmianę usytuowania definicji konsumenta (Tytuł III – *Konsument, przedsiębiorca, przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne*) ze względu na jej ścisły związek z pojęciem przedsiębiorcy. Zgodnie z art. 55 Projektu, konsumentem jest osoba fizyczna, która dokonuje czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą a z przedsiębiorcą działającym w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej. Poprzez takie sformułowanie definicji konsumenta kładzie się nacisk na fakt, że drugą stroną dokonywanej czynności jest przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą, czego nie uwzględniał obowiązujący art. 22¹ Kodeksu²².

W zakresie regulacji odnoszącej się do przedsiębiorców, w art. 57 § 1 Projektu wskazano dwie podstawowe cechy wyróżniające przedsiębiorców, jakimi są prowadzenie działalności gospodarczej na własne ryzyko i w sposób trwale zorganizowany. Wprowadzone zostało ponadto domniemanie prowadzenia działalności gospodarczej w sposób trwale zorganizowany przez osobę prawną (art. 57 § 1 zd. drugie Projektu). W myśl projektowanego art. 57 § 2, za działalność gospodarczą uznaje się stałą działalność zarobkową lub mającą inny cel gospodarczy, a także samodzielną działalność zawodową. Kolejne przepisy przewidują m.in. wyróżnienie kategorii drobnego przedsiębiorcy (art. 59 Projektu), do której zaliczono osoby fizyczne osiągające przychody z prowadzenia działalności gospodarczej nieprzekraczające wartości powodującej obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych. Zgodnie z art. 59 § 3 Projektu, drobny przedsiębiorca mógłby na swój wniosek zostać wpisany do rejestru przedsiębiorców; w tym przypadku miałyby zastosowanie przepisy o firmie i prokurze.

Jedną z istotnych zmian przewidzianych w Projekcie jest również wyeliminowanie klauzul generalnych wywodzących się z systemu komunistycznego – zasad współżycia społecznego i społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa. W ramach stworzonego nowego systemu klauzul generalnych, szczególne znaczenie zyskuje odwołanie do pojęcia dobrych obyczajów (art. 98 § 2 i 3, art. 101 § 1 i 2, art. 117 § 1 pkt 2, 3 i § 2, art. 121 § 1 i 2, art. 132 § 1 i 2 oraz art. 133 Projektu), co stanowi nawiązanie zarówno do polskiej tradycji przedwojennej, jak i kontynentalnej tradycji europejskiej²³. Ponadto Projekt uwzględnia klauzulę generalną rozsądku i słuszności, funkcjonującą na gruncie systemu *common law*, która znajduje coraz szersze zastosowanie w prawie europejskim²⁴. Do względów rozsądku i słuszności odwołują się art. 78 § 1,

²¹ Por. *Zielona księga...*, s. 58.

²² Projekt, s. 60.

²³ Por. *Zielona księga...*, s. 56 i n.; Z. Radwański, *Zielona księga...*, s. 9.

²⁴ *Zielona księga...*, s. 57-58; Z. Radwański, *Zielona księga...*, s. 9. Klauzula rozsądku znalazła zastosowanie m.in. w projekcie Europejskiego Kodeksu Cywilnego, Zasadach Międzynarodowych Kontraktów Handlowych UNIDROIT i Konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów z 1980 r.; do kryteriów rozsądku i słuszności odwołuje się również holenderski kodeks cywilny. Por. np. E. Rott-Pietrzyk, *Holenderska klauzula rozsądku i słuszności na tle innych uregulowań*

art. 85, art. 122 § 2 oraz art. 125 § 1 Projektu, regulujące skutki wywoływane przez czynność prawną, a także reguły interpretacji oświadczeń woli i wady oświadczeń woli.

W nowym art. 79 § 2 k.c. sformułowano zasadę swobody umów, na gruncie obowiązującej regulacji kodeksowej wyrażoną w art. 353¹ w Księdze III k.c. Według założeń projektodawców, umieszczenie zasady swobody kontraktowej w przepisie ogólnym Księgi I Kodeksu, obok definicji umowy (art. 79 § 1 Projektu), służyć ma wyeksponowaniu jej podstawowego znaczenia dla gospodarki wolnorynkowej. Wskazuje się, że aktualne unormowanie, obejmujące katalog ograniczeń swobody umów, nie tylko nie uwzględnia rangi zasady swobody kontraktowania w systemie prawa, ale dodatkowo nasuwa wątpliwości dotyczące jej zakresu, wynikające z usytuowania w księdze Kodeksu poświęconej zobowiązaniom, co sugeruje zawężenie zastosowania zasady do umów zobowiązaniowych²⁵.

W odniesieniu do przepisów Projektu Księgi I k.c. dotyczących interpretacji oświadczeń woli, przyjęty został szczegółowy model normatywny wykładni, analogicznie jak w przypadku systemu prawa włoskiego czy francuskiego, jak również DCFR²⁶. W ramach zastosowanego modelu interpretacja dokonywana jest na podstawie ogólnych i szczegółowych dyrektyw wykładni. Projekt wprowadza podział dyrektyw interpretacyjnych na odnoszące się do oświadczeń woli i dotyczące umów; rozwiązanie to wzorowane jest na systematyce DCFR. Celem tego typu ujęcia w projekcie przepisów z zakresu interpretacji oświadczeń woli jest przede wszystkim zapewnienie ochrony adresata oświadczenia woli lub drugiej strony umowy. Jak wskazano w uzasadnieniu Projektu, ogólne dyrektywy wykładni służą określeniu relacji między rzeczywistą wolą składającego oświadczenie woli a wolą ustalaną według obiektywnych kryteriów mających chronić adresata oświadczenia. Z kolei funkcją szczegółowych dyrektyw interpretacyjnych jest sprecyzowanie zasad postępowania w ramach dyrektyw ogólnych, jak również w razie nieuzyskania po ich zastosowaniu zadowalającego wyniku²⁷.

Projekt Księgi I k.c. przewiduje rozbudowanie regulacji dotyczącej nieważności czynności prawnych (art. 98-103 Projektu). Jak wskazano w uzasadnieniu Projektu, na podstawie obowiązującego art. 58 Kodeksu, ze względu na jego syntetyczną formułę, sankcja nieważności jest w wielu wypadkach stosowana schematycznie, co wiąże się z niepotrzebną ingerencją w działania stron czynności prawnej. Proponowane zmiany mają na celu ograniczenie sankcji nieważności do przypadków, w których jej zastosowanie jest niezbędne z uwagi na interesy podlegające ochronie²⁸. Twórcy Projektu podkreślili, że tego

prawnych (wzór dla polskiego ustawodawcy?), „Studia Prawa Prywatnego” 2006, z. 3, s. 57 i n.; eadem, *Klauzula generalna rozsądku de lege ferenda*, w: *Europeizacja prawa prywatnego*, t. II, s. 289-308; eadem, *Klauzule generalne rozsądku w kodeksie cywilnym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2005, z. 3, s. 617 i n.; K. Sobura, *Klauzula generalna rozsądku i słuszności jako alternatywa dla klauzuli zasad współzycia społecznego*, „Palestra” 2007, z. 7-8, s. 97-104.

²⁵ Projekt, s. 93.

²⁶ Ibidem, s. 97-98.

²⁷ Ibidem, s. 99.

²⁸ Ibidem, s. 106.

typu rozwiązania są powszechnie wprowadzane w regulacjach cywilnoprawnych, w tym w DCFR.

Istotne znaczenie mają przewidziane w Projekcie zmiany w zakresie form oświadczeń woli. Przewidziano m.in. całkowite zniesienie formy *ad probationem*, co motywowane jest głównie dążeniem do odformalizowania obrotu²⁹. Dodatkowo za usunięciem tej formy z Kodeksu przemawia fakt, że nie funkcjonuje ona w większości systemów prawnych. Konsekwencją eliminacji formy *ad probationem* będzie – co do zasady – stosowanie rygoru *ad solemnitatem* w razie niezachowania wymaganej formy szczególnej. Ponadto Projekt Księgi I wprowadza do katalogu form szczególnych nową formę dokumentową, wzorowaną na formie tekstowej uregulowanej w prawie niemieckim. Forma tekstowa ma charakter pośredni między formą pisemną (elektroniczną) a ustną i stosuje się ją w przypadkach, gdy nie zachodzi potrzeba dokonania czynności w formie pisemnej lub elektronicznej, z wykorzystaniem kwalifikowanego podpisu elektronicznego lub podpisu własnoręcznego, a wystarczający jest „śląd pisemny”, który pozwala na określenie osoby składającej oświadczenie woli. W odróżnieniu od formy tekstowej, zakres zastosowania formy dokumentowej nie jest ograniczony do oświadczeń woli w postaci tekstowej, ale odnosi się również do oświadczeń woli składanych np. w postaci audialnej lub audiowizualnej. Potrzeba kodeksowego unormowania formy dokumentowej wynika z upowszechnienia w obrocie nowych technologii i szerokiego zastosowania takich środków komunikacji, jak poczta elektroniczna lub sms³⁰. Propozycje zmian w k.c. w odniesieniu do formy oświadczeń woli obejmują ponadto sformułowanie ustawowej definicji dokumentu (art. 105 Projektu), w myśl której dokumentem jest informacja obejmująca treść oświadczenia woli lub innego oświadczenia, utrwalona w sposób umożliwiający jej zachowanie i odtworzenie. W uzasadnieniu Projektu wskazuje się, że konstytutywną cechą dokumentu jest jego intelektualna zawartość, czyli treść obejmująca różne oświadczenia, również oświadczenia woli. Należy zaznaczyć, że w powyższym rozumieniu dokumentu podpis nie jest jego koniecznym elementem. Jak wynika z przytoczonej definicji, treść dokumentu może być wyrażona w dowolny sposób (za pomocą znaków, dźwięku bądź obrazu) i utrwalona na dowolnym nośniku, za pomocą dowolnych środków. Tego typu ujęcie dokumentu w projekcie nawiązuje do rozwiązań przyjętych w DCFR³¹.

W ramach regulacji dotyczącej przedstawicielstwa w Projekcie przewidziano wyróżnienie pełnomocnictwa zwykłego, obok pełnomocnictwa handlowego, które funkcjonowało na gruncie Kodeksu handlowego (art. 159 i n. Projektu). Celem przywrócenia kategorii pełnomocnictwa handlowego jest usunięcie istniejącej luki między pełnomocnictwem cywilnym i prokurą³². Instytucja prokury kwalifikowana jest jako pełnomocnictwo handlowe rejestrowe (kwalifikowane), korzystają z niej bowiem tylko przedsiębiorcy podlegający

²⁹ *Ibidem*, s. 116.

³⁰ *Ibidem*, s. 118.

³¹ *Ibidem*, s. 116-117.

³² *Ibidem*, s. 158.

obowiązkom rejestrowym określonym w ustawie o Krajowym Rejestrze Sądowym, a zatem prowadzący działalność gospodarczą na szerszą skalę (przedsiębiorcy rejestrowi). Pełnomocnictwo handlowe mogłoby być udzielane przez drobnych przedsiębiorców, którzy podlegają wpisowi do ewidencji działalności gospodarczej.

III. NOWY KODEKS CYWILNY A EUROPEIZACJA PRAWA PRYWATNEGO

Realizowane aktualnie założenia dotyczące prac nad przygotowaniem zasad europejskiego majątkowego prawa prywatnego nie przewidują nadania im charakteru regulacji wiążącej, która obowiązywałaby w państwach europejskich. Należy dodatkowo podkreślić, że taką możliwość wyklucza brak podstawy prawnej do stworzenia jednolitego aktu normującego sferę prywatnoprawną dla krajów członkowskich Unii Europejskiej. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że stanowisko prezentowane przez zwolenników idei europejskiej kodyfikacji cywilnej, zgodnie z którym art. 95, a także art. 65 i 308 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską tworzą podstawy prawne przyznające UE generalną kompetencję prawotwórczą w dziedzinie prawa prywatnego, jest nie do zaakceptowania³³. Przesądżają o tym przede wszystkim zasady pomocniczości i proporcjonalności, wyrażone w art. 5 TWE. Ze względu na powyższe zastrzeżenia w pracach nad wspólnym zbiorem europejskich zasad prawa prywatnego przyjęto koncepcję tzw. miękkiego prawa (*soft law*).

Co więcej, nie sposób nie zwrócić uwagi, że wdrożenie w państwach członkowskich Unii Europejskiej zunifikowanego aktu zamiast krajowych regulacji prywatnoprawnych stanowiłoby bezprecedensową ingerencję ustawodawcy wspólnotowego w wewnętrzne porządki prawne. W tym kontekście godne wyeksponowania jest szczególne znaczenie kodeksów jako podstawowych źródeł prawa w państwach Europy kontynentalnej, będących istotnym elementem narodowych tradycji prawnych. Przeprowadzone w XVIII i XIX w. wielkie kodyfikacje cywilne, jako wyraz „nacionalizacji” prawa i eliminacji istniejącego w epoce feudalnej partykularyzmu prawnego, odegrały kluczową rolę w procesie kształtowania się państw narodowych³⁴. W literaturze przedmiotu kładzie się nacisk na konieczność zapewnienia ochrony utrwalonych tradycji

³³ Tak m.in. R. Mańko, *Idea europejskiego kodeksu cywilnego w świetle zasady pomocniczości*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa UJ” 2005, nr 13, s. 168 i n.; idem, *Prawo prywatne w Unii Europejskiej. Perspektywy na przyszłość*, Warszawa 2004, s. 91-96; C. U. Schmid, *Legitimacy Conditions for a European Civil Code*: http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.17.pdf. Por. też M. Kaczorowska, *Kontrowersje wokół unifikacji prawa prywatnego w Europie w świetle projektu Europejskiego Kodeksu Cywilnego*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2007, nr 2, s. 39 i n.; A. Kurowska, *Analiza instrumentów prawnych umożliwiających wprowadzenie jednolitych zasad w zakresie prawa umów*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2007, nr 1, s. 63-77.

³⁴ Zob. m.in. E. Borkowska-Bagińska, *Historia prawa sądowego*, Warszawa 2006, s. 75-76; K. Sójka-Zielińska, *Drogi i bezdroża prawa. Szkice z dziejów kultury prawnej Europy*, Wrocław 2000, s. 45; F. Zoll, op. cit., s. 751-752.

prawnych poszczególnych państw Europy, które stanowią część dziedzictwa kulturowego cywilizacji europejskiej³⁵.

Wobec odrzucenia możliwości zastąpienia krajowych unormowań prywatnoprawnych wspólną europejską regulacją, prace kodyfikacyjne podjęte w poszczególnych państwach – w tym w Polsce – prowadzone są niezależnie od tendencji unifikacyjnych i znajdują pełne uzasadnienie³⁶. Tym bardziej że – zgodnie z argumentacją przewodniczącego Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, prof. Zbigniewa Radwańskiego – projekt europejskich zasad ma charakter fragmentaryczny, obejmuje bowiem swoim zakresem jedynie część zagadnień prawa cywilnego³⁷. Nie odpowiada to podstawowym założeniom kodyfikacji, według których kodeks jest aktem prawnym normującym w sposób kompleksowy i wyczerpujący daną gałąź prawa. Ten zawężony zakres regulacji wspólnego unormowania dla Europy determinują ograniczone możliwości ujednolicenia niektórych obszarów prawa prywatnego, m.in. prawa rzeczowego w odniesieniu do nieruchomości, związane ze znacznym zróżnicowaniem rozwiązań funkcjonujących w porządkach prawnych krajów europejskich³⁸.

Niemniej na podkreślenie zasługuje fakt, że działania zmierzające do wypracowania ogólnoeuropejskich niewiążących norm prawa prywatnego nie pozostają bez wpływu na kształt unormowań obowiązujących w wewnętrznych porządkach prawnych poszczególnych państw. Projektowane Zasady europejskiego majątkowego prawa prywatnego, podobnie jak opublikowane wcześniej PECL Komisji Lando, stanowią punkt odniesienia i źródło inspiracji dla ustawodawców krajowych³⁹. Jednolite zasady europejskie, będące efektem pogłębionych badań podejmowanych przez przedstawicieli doktryny reprezentujących różne porządki prawne, uznawane są za regulację o charakterze modelowym, którą cechuje wysoki poziom techniki legislacyjnej i komunikatywność języka⁴⁰. Podkreśla się ponadto, że zawierają one cenny materiał prawnoporównawczy, ujęty w komentarzu dodanym do przepisów⁴¹. Tym

³⁵ Spośród przedstawicieli doktryny prezentujących tego typu stanowisko należy wymienić przede wszystkim P. Legrand, jednego z głównych oponentów idei Europejskiego Kodeksu Cywilnego; por. np. idem, *Against a European Civil Code*, „Modern Law Review” 60, 1997, s. 44-63; idem, *European Legal Systems are not Converging*, „International Comparative Law Quarterly” 45, 1996, s. 52-81. Zob. też I. C. Kamiński, *Kontrowersje wokół pojęcia europejskiej kultury prawa prywatnego*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 1, s. 37; R. Mańko, *Prawo prywatne...*, s. 101-102.

³⁶ Por. Z. Radwański, *Kodyfikacja polskiego prawa cywilnego na tle harmonizacji prawa prywatnego w Unii Europejskiej*, w: W. Czapliński (red.), *Prawo w XXI w. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych PAN*, Warszawa 2006, s. 690-691; idem, *Zielona księga...*, s. 16.

³⁷ Idem, *Zielona księga...*, s. 16.

³⁸ Por. M. Kaczorowska, op. cit., s. 35 i n. oraz literatura tam przywołana.

³⁹ Np. w ramach nowelizacji prawa zobowiązań przeprowadzonej niedawno w Niemczech i Hiszpanii odwołano się do Zasad Europejskiego Prawa Umów; por. J. Rajska, *Kierunki rozwoju...*, s. 220.

⁴⁰ Por. np. R. Mańko, *Europejski Kodeks Cywilny...*, s. 139; J. Rajska, *Stan prac...*, s. 5.

⁴¹ Struktura zbiorów zasad europejskich nawiązuje do amerykańskich *Restatements of the Law*, w których poszczególne przepisy opatrzone są komentarzem (*comments*) i uzupełnione dodatkowo przykładowymi kasusami (*illustrations*). Na temat *restatements* zob. np. R. Hyland, *The American Experience: Restatements, the UCC, Uniform Laws, and Transnational Coordination*, w: A. Hartkamp i in. (red.), *Towards a European Civil Code*, Ars Aequi Libri, Kluwer Law International, Nijmegen 2004, s. 59; K. Osajda, *Kodyfikacja i ujednolicenie prawa w USA – The American Law Institute – ALI* (www.ali.org), http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=25&id=245. Por. też H. Beale, *The European Civil Code Movement and the European Union's Common Frame of Reference*,

samym wykorzystanie rozwiązań proponowanych w projektach wspólnych regulacji w pracach kodyfikacyjnych toczących się w krajach Europy może przyczyniać się do kształtowania prawa wewnętrznego zgodnie z wyznaczonym kierunkiem rozwoju prawa prywatnego na gruncie europejskim.

Opracowywane zasady prawa europejskiego odgrywają istotną rolę również w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, czego potwierdzeniem jest zawarty w *Zielonej księdze* postulat uwzględnienia przygotowywanych projektów w procesie legislacyjnym w zakresie reformy Kodeksu cywilnego⁴². Analizując wpływ tych regulacji na rozwiązania wprowadzane w projekcie polskiego Kodeksu, można wskazać – jako jeden z elementów wspólnych – propozycję włączenia do systemu klauzul generalnych nowej klauzuli rozsądku, wprowadzonej również w PECL i Projekcie europejskiego kodeksu cywilnego. Analogicznie, zarówno w projekcie przyszłego k.c. (a także w obecnie obowiązującym kodeksie), jak i na gruncie Zasad Europejskiego majątkowego prawa prywatnego, przyjęto zasadę jedności prawa cywilnego, zakładając objęcie zakresem unormowania także stosunków obrotu profesjonalnego⁴³. Przytoczone przykłady świadczą o możliwości dostosowania polskiego prawa cywilnego do europejskich modelowych regulacji prywatnoprawnych.

Równolegle w ramach prac kodyfikacyjnych nawiązano do projektu Wspólnych ram odniesienia, które mają być wykorzystane przez ustawodawcę wspólnotowego jako swoiste „instrumentarium” w procesie doskonalenia dorobku prawnego Unii Europejskiej. Wzorem dla twórców projektu Księgi I nowego Kodeksu cywilnego stały się m.in. – wymienione powyżej – przyjęte w DCFR rozwiązania dotyczące interpretacji oświadczeń woli i nieważności czynności prawnych, a także sposób sformułowania definicji dokumentu. W literaturze przedmiotu podkreśla się szczególną rolę przyszłych Wspólnych ram odniesienia w zakresie ustalania sposobu rozumienia pojęć użytych we wspólnotowych aktach prawnych. Zgodnie z tym założeniem, dzięki zastosowaniu jednolitych definicji ujętych w CFR możliwe będzie wyeliminowanie pojawiających się wątpliwości interpretacyjnych⁴⁴. Ma to istotne znaczenie także w kontekście dostosowania kształtującej się nowej polskiej regulacji cywilnoprawnej do prawa europejskiego.

Doniosła ranga przypisywana podejmowanym na gruncie europejskim inicjatywom zmierzającym do ujednoczenia norm prawa prywatnego potwierdza zasadność wykorzystania modelowych reguł w procesie modernizacji

„Legal Information Management” 2006, nr 6, s. 5-6; M. Kaczorowska, *Rola restatements w procesie europeizacji prawa prywatnego*, „Radca Prawny” 2009 (w druku); H. Konarski, *Perspektywy kodyfikacji europejskiego prawa zobowiązań*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2004, nr 3, s. 32; R. Mańko, *Prawo prywatne...*, s. 37; F. Zoll, op. cit., s. 758-759.

⁴² Por. *Zielona księga...*, s. 91. Na temat wpływu zasad europejskich na polskie prawo cywilne zob. J. Rajski, *European Initiatives and Reform of Civil Law in Poland*, „Juridica International” 14, 2008, s. 151-155. Warto zwrócić uwagę, że we wcześniejszym okresie podczas prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przedmiotem analizy były także inne pozbawione charakteru normatywnego uregulowania, jak ustawy modelowe UNCITRAL czy Zasady Międzynarodowych Kontraktów Handlowych UNIDROIT; por. C. Żuławska, op. cit., s. 333-334.

⁴³ Por. Z. Radwański, *Kodyfikacja...*, s. 692; J. Rajski, *Stan prac...*, s. 5; A. Redzik, P. Zdanikowski, op. cit., s. 96.

⁴⁴ Por. np. H. Beale, *The European Civil Code Movement*, s. 9; M. W. Hesselink, op. cit., s. 9 i n.

polskiego Kodeksu cywilnego. Z drugiej strony kładzie się nacisk na zapewnienie spójności regulacji cywilnoprawnej, co stanowi jedno z podstawowych założeń przyjętych przez kodyfikatorów⁴⁵.

IV. ZAKOŃCZENIE

Plany reformy Kodeksu cywilnego przewidują uwzględnienie w szerokim zakresie w ramach prac kodyfikacyjnych nowatorskich rozwiązań wprowadzanych w Europie. Potwierdzeniem tego jest przyjęcie przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego jako wzorca holenderskiego kodeksu cywilnego, uznawanego za jedno z najnowocześniejszych spośród funkcjonujących unormowań z tej dziedziny prawa, a także jednolitych europejskich zasad prawa prywatnego – PECL i PEL oraz projektu Wspólnych ram odniesienia. Oparta na tego typu założeniach koncepcja rekodyfikacji polskiego prawa cywilnego stwarza podstawy dla nadania nowemu kodeksowi kształtu odpowiadającego uwarunkowaniom istniejącym w dobie postępu procesów globalizacyjnych.

Aktualnie trwają prace nad przygotowaniem projektów kolejnych czterech ksiąg k.c., które będą normować odpowiednio prawo zobowiązań, prawo rzeczowe, prawo rodzinne i prawo spadkowe. W myśl założeń członków Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, kompletny projekt nowego kodeksu ma zostać opracowany przed zakończeniem bieżącej kadencji Komisji (2006-2010)⁴⁶.

mgr Maria Kaczorowska
Uniwersytet Wrocławski

RECODIFICATION OF CIVIL LAW IN POLAND IN THE FACE OF THE DEVELOPMENT OF EUROPEAN PRIVATE LAW CONSIDERATIONS AGAINST THE BACKGROUND OF THE DRAFT OF BOOK I OF THE CIVIL CODE

Summary

The subject of this paper is a reform of the Polish Civil Code in the context of contemporary tendencies to unify private law in Europe. In October 2008 the Civil Law Codifying Commission introduced the draft of Book I of the new code. The essential changes proposed in the draft include removal of general clauses of social coexistence principles and social-economic destination of a right, introduction of a reasonableness clause, and – with regards forms of the declaration of will – annulment of the *ad probationem* form and introduction of a document form. The authors of the draft refer to the non-binding uniform European principles of private law (PECL and PEL), and draw inspiration from the draft of a Common Frame of Reference (DCFR). Those regulations, prepared at the initiative of the European Union, were meant to create a basis for the introduction of a common European Civil Code for the Member States. That plan has never materialised, mainly because of the lack of legislative competence of the EU in the field of private law.

⁴⁵ Z. Radwański, *Kodyfikacja...*, s. 691.

⁴⁶ Por. np. M. Domagalski, *Początki nowej konstytucji prawa prywatnego*, „Rzeczpospolita” 2008, nr 260, s. 2; A. Redzik, P. Zdanikowski, op. cit., s. 96.